

Mindaugas Malcevičius

Literatūrologijos magistras

Poetinio teksto vertės kriterijų paieškos pagal Alfonną Nyką-Niliūną

Dažnas skaitymo malonumo nejaučiantis mokinys, per lietuvių literatūros pamokas pradėjęs analizuoti eilėraščių, lengviau atsikvepia, nes jis paprastai yra kur kas mažesnės apimties tekstas nei prozos kūrinys. Tačiau, kaip rodo praktika, pirminis lyrinio teksto trumpumo įspūdis labai apgaulingas, kadangi suprasti jo turinį, o aukštesnėse klasėse ir nustatyti meninę vertę itin sudėtinga. Netgi drįsčiau teigti, kad poetinio teksto vertės nustatymo įgūdžių trūksta ne tik mokiniams, bet ir jų mokytojams, nes dažnas, eilėraščių vertindamas arba pagal jo teikiamą estetinį skaitymo malonumą, arba akiai pasikliaudamas nusistovėjusiu visuomeniniu vertinimu, pamiršta kitus poetinio teksto vertės kriterijus. Būtų gana lengva rasti pavyzdžių, kai Maironio, Henriko Radausko ir kitų lietuvių poetų klasikų kūryba pagal ilgametę tradiciją laikoma gera, vertinga, tačiau dažnas skaitytojas net nebando atsakyti (bent jau sau) į klausimą, kodėl ji tokia. Vadinasi, tiek mokytojams, tiek abiturientams, per lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą bandantiems samprotauti pasirinkta tema, privalomai besiremiantiems literatūros kūriniais, atsiranda poreikis išsiaiškinti, kur to rakto į „teisingą“ eilėraščio (per)skaitymą ieškoti, ar apskritai jis toks yra.

Manau, bene išsamiausių poetinio teksto vertinimo refleksijų randama vieno žymiausių lietuvių išeivijos poeto, literatūros kritiko ir vertėjo Alfonso Nykos-Niliūno trijuose „Dienoraščių fragmentų“ tomuose. Skaitant šiuos užrašus, autoriaus polinkis kritiškai vertinti ne tik pačią poeziją kaip reiškinių ar fenomeną, bet ir jos tekstą, t. y. eilėraščių, negali likti nepastebėtas. Dienoraščiuose aptinkamas pasakymas, kad „[p]oezija (kaip ir visi kiti menai), jeigu t i k r a, niekas nepasensta“ (išskirta cituojant – M. M.) (2: 434), taip pat kiti dažnai pasikartojantys panašaus turinio pamąstymai, kuriuose A. Nyka-Niliūnas prisiima poezijos vertintojo vaidmenį, verčia svarstyti, ką, pasak poeto, galima vadinti *tikra*, o kas laikytina *netikra* poezija.

Analizuojant dienoraščius ir ieškant atsakymų į šiuos svarbius poezijos vertės nustatymo klausimus, pastebima, kad A. Nyka-Niliūnas gana aiškiai formuoja *savus* poezijos vertinimo kriterijus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, vertinant konkretų tekstą, jo autorių ar apskritai patį eilėraščio rašymo procesą, didžiausias dėmesys skiriamas poezijos autentiškumui, tokiems rašymo niuansams, kaip eiliavimas, tinkamo žodžio parinkimas, jo kirtis, kalbos gramatizacija ir kt.

Svarbu išskirti ir tai, kad dienoraščiuose poetas formuoja savo kaip reiklaus, griežto ir jokioms madoms nepataikaujančio kritiko įvaizdį, nors tiesiogiai to ir neteigia. Stebėdamasis ir piktindamasis, kad „[t]ūlas kritikas sako: X yra geras poetas, bet jis pavogė arklį, o be to, gyvena su svetima žmona; arba: Y yra prastas poetas, bet jis išlaiko sunkiai sergančią motiną, šelpia vargšus, globoja našlaičius etc., tad jam priklauso garbinga vieta Literatūros respublikoje“ (2: 263), A. Nyka-Niliūnas demonstruoja savo kaip kritiko amplitudą: poezija privalo būti vertinama ir apmąstoma tik literatūrinių santykių plotmėje. Pasak A. Nykos-Niliūno bendradarbiavimą literatūrinėje spaudoje tyrinėjusios Virginijos Paplauskienės, šis poetas-kritikas neretai deklaruoja, kad „literatūros kritikos uždavinys ne mokyti rašytoją, o įvertinti, atrinkti ir išrinkti vertingiausius kūrinius“ (5: 146). Perfrazuojant šią mintį, galima teigti, kad šiandieninėje mokykloje gana panašus uždavinys tenka ir mokytojui lituanistui: ne tik (iš)mokyti mokinį skaityti eilėraštį, bet ir (iš)ugdyti gebėjimą įvertinti, pasirinkti ir išskirti vertingiausius kūrinius. Kaip įvardiniame straipsnyje pristatydamas paties A. Nykos-Niliūno sudarytą kritinių straipsnių rinkinį „Temos ir variacijos“ pastebi Saulius Žukas, „[š]iandieninėje lietuvių literatūros padangėje vertinimo problema yra bene pati komplikuočiausia ir svarbiausia. [...] Vertintoju tapti nėra lengva. Vertintojo vardas užsitarnaujamas. Sangražinė pastarojo žodžio forma labai svarbi, nes tai ne kokio užsakymo sėkmingas vykdymas, bet lėtas savojo autoriteto kūrimas, argumentų savajai nuomonei pagrįsti rinkimas“ (8: ix–x).

Dažniausias A. Nykos-Niliūno dienoraščiuose nurodomas poezijos vertės rodiklis –autentiškumas. Jau pirmajame tome poetas rašo, kad „autentiška poezija yra lygiai absoliučiai abejinga tiek gyrimui, tiek peikimui“ (2: 610). Šį teiginį galima laikyti svarbiu pavyzdžiu, rodančiu, ko reikia poezijai, kad ji galėtų apsiginti nuo nepagrįstų kaltinimų ar perdėto išaukštinimo.

Suprasti, ką A. Nyka-Niliūnas iš tikrųjų turi omenyje sakydamas „autentiška poezija“, padeda jo dienoraščių antrajame tome išsakyta mintis, esą „[p]avojingiausia „vilkduobė“ poetui yra „gulti į jau paklotą lovą“, t. y. oportunistiškai perimti savo pirmtakų kalbą, kuri nei jam, nei jo laikui nebegalioja“ (3: 438). Kitaip tariant, autentiška poezija yra ta, kuri vengia eiti paskui savo pirmtakus ir ieško naujų raiškos būdų. Svarbu pastebėti, kad šis poetinio teksto vertinimo kriterijus aktualizuojamas ne tik dienoraščiuose, kuriuose daugelį dalykų poetas apmąsto pokalbio su savimi situacijoje, bet ir į tikslinį adresatą nukreiptuose kritiniuose straipsniuose. Juose A. Nyka-Niliūnas jau atvirai demonstruoja savo, kaip literatūros vertintojo, sugebėjimus. Apžvelgdamas straipsnių rinktinę „Temos ir variacijos“, tai pastebi ir S. Žukas. Jis teigia, kad „Nyka-Niliūnas gana aiškiai formuluoja savuosius literatūros vertinimo kriterijus. Vienas svarbiausių – ką naujo rašytojas atnešė į literatūros procesą“ (8: x). Taigi eilėraščio naujumas, t. y. poeto sugebėjimas ne atkartoti kitų idėjas, o išreikšti savas –vienas ryškiausių reikalavimų autentiškai poezijai, kuriuos A. Nyka-Niliūnas kelia ne tik kritiniuose straipsniuose, bet ir savo dienoraščiuose.

Toliau kalbant apie autentiškumą, kaip vieną iš svarbiausių poezijos vertės kriterijų, pastebimas kitas gana svarbus aspektas – A. Nykos-Niliūno dienoraščiuose

ryškėjant vertintojo, kritiko pozicijoms, aktualizuojamas ir eilėraščio tobulumas, dažnu atveju tampantis priešprieša autentiškumui. Kitaip tariant, poezija, pasak dienoraščių autoriaus, gali būti tobula rimavimo, „darymo“ atžvilgiu, tačiau taip pat gali būti ir visiškai neoriginali. Tiesa, prieš aiškinantis, kokias pozicijas sąvoka „tobulas eilėraštis“ užima niliūniškoje poezijos vertybių sistemoje, svarbu paminėti, kad eilėraščio tobulumo, kaip, beje, ir pačios poezijos samprata literatūrologijos mokslo darbuose gana neapibrėžta bei daugiaprasmė. Pavyzdžiui, Viktorija Daujotytė svarstydamas, kas yra tobulas eilėraštis, teigia, „kad eilėraštyje, kurį vadiname tobulu, turi susikristalizuoti esminiai, pagrindiniai kūrėjo pasaulėvaizdžio bruožai ir poetikos ypatumai. Juo vienu galima matuoti kūrybą, jos gelmę. Tobulas eilėraštis turi leisti pajusti ir dar gilesnius kūrybos klotus – nacionalinę lyrikos, literatūros rūšies specifiką“ (1: 268). Pastebėtina, kad A. Nykos-Niliūno poezijos sampratoje, priešingai nei V. Daujotytės svarstymuose, sąvoka „tobulas eilėraštis“ vartojama kalbant apie tą eilėrašį, kuris yra tobulas ne turinio, bet eiliavimo, poezijos amato išmanymo atžvilgiu. Jei V. Daujotytė kalbėdama apie tobulą eilėrašį akcentuoja jo visumą, tai A. Nyka-Niliūnas išskiria gana konkrečių aspektą – poezijos amato mokėjimą, kurio esą visai užtenka, norint parašyti tobulai, taisyklingai sueiliuotą tekstą. Tačiau būtent tokie, t. y. tobulai (taisyklingai) sueiliuoti kūriniai, poeto teigimu, kenkia poezijos autentiškumui.

Viename dienoraščių tekste gvildendamas kūrinio netobulumo estetikos ir apologijos tematiką A. Nyka-Niliūnas rašo: „Man vis dažniau atrodo, kad *tobula* (taisyklinga) turi kažką bendro su *negyva*, kad gyva negali būti tobula (taisyklinga); kad tobuli meno kūriniai padaromi (amato prasme), dideli – sukuriami“ (3: 12). Tad eilėraščio tobulumas dienoraščiuose nėra aktualizuojamas kaip svarbus poezijos vertės rodiklis. Veikia priešingai – taisyklingai parašytas eilėraštis netenka gyvumo, o tai, poeto teigimu, panaikina poezijos originalumą. Kitaip tariant, A. Nyka-Niliūnas palankiau vertina ne tobulai sueiliuotą, meistriškai „padarytą“ eilėrašį, o autentišką, originalią ir nestokojančią rašančio asmens kūrybinės išmonės poeziją. Tobulas eilėraštis, pasak A. Nykos-Niliūno, yra tik apgaulinga iliuzija, kurios kartais visai be reikalo atkakliai siekiama.

Reikšminga V. Daujotytės mintis, kad „[e]ilėrašį, kaip ir kiekvieną meno kūrinį, gludina laikas, tik jis matuoja ir tobulumo laipsnį“ (1: 266). V. Nyka-Niliūnas savo dienoraščiuose irgi ne kartą akcentuoja laiko sąvoką, pavyzdžiui, „Laikas žodyje: poezija. Laikas vyksta, gyvena ir miršta žodyje“ (2: 626). Kitaip tariant, laikas poetui neretai yra svarbus rodiklis, padedantis nustatyti tikrąją poezijos vertę. Tačiau jis, priešingai nei V. Daujotytė, laikui patiki ne tobulą, o autentišką eilėrašį, nes laikas galįs parodyti, ar poeto sugebėjimas autentiškai ir atvirai perteikti savo santykius su realybe buvo tikras ir nesuvaidintas, t. y. autentiškas ir niekieno daugiau nepakartojamas.

Iškalbingas pavyzdys, kad ieškodamas (ne)tobulos poezijos pavyzdžių lietuvių poezijoje, A. Nyka-Niliūnas pastebi, jog J. Aisčio poezija yra „netobula, bet ar ne dėl to ji visad tokia nauja ir pulsuojanti kaip gyvas kūnas? Vargu būtų galima tą patį sakyti apie tobulą Radausko poeziją. Tobulumas prieštarauja originalumui, nes tai-

syklė yra visiems lygus bendras vardiklis ir drauge epigoniškumo žymė“ (3: 12–13). Kitaip tariant, poezija turėtų „elgtis“ nedorai, nes tik tokiu būdu kuriamas jos autentiškumas. Būtent taisyklių, visuotinių dėsnių įsigalėjimą daugelio poetų kūryboje labiausiai ir kritikuoja A. Nyka-Niliūnas. Jo teigimu, būtent čia slypi didžiausias pavojus, nes pamirštama, jog poezija reiškia „nubusti ir viską regėti pirmąkart“ (4: 521). Būtent „nubudimo“, maišto labiausiai pasigendama H. Radausko poezijoje, todėl dienoraščiuose dažnai šis poetas sulaukia pakankamai griežto A. Nykos-Niliūno vertinimo. Neneigdamas, kad H. Radauskas dėl savo išskirtinio eiliavimo talento užima tvirtas pozicijas lietuvių poezijoje, dienoraščių autorius ne kartą teigia, esą jam šio poeto kūryba „per daug konstruktyvi moraline (etine), socialine ir estetinė (amato) prasme, nes kiekviena aukšto rango kūryba yra destruktvyvi. Kitaip sakant, ji (H. Radausko poezija) niekad nieko negriauna, per daug dorai „elgiasi“ ir beveik niekad nenusižengia taisyklėms, – kaip klusnus, dailiai susiūkavęs ir visad švaria apykakle vaikas“ (3: 440–441). Panašių kaltinimų H. Radausko poezija yra susilaukusi ir iš kitų literatūros kritikų. Pavyzdžiui, D. Satkauskytė pažymi, kad „Radauskas labai sutankina ir įtempia formaliuosius teksto ryšius, – dėl to kartais ir šmėkšteli manieringumo, per didelio formos uždarmo pavojus“ (6: 45).

Kitas reikšmingas poezijos vertinimo kriterijus formuojasi A. Nykai-Niliūnui apmąstant žodžio paskirtį, jo reikšmę eilėraštyje. „Eilėraštyje kiekvienas žodis yra absoliutus visumai, nepakeičiamas visumos reprezentantas, ir, atvirkščiai, visuma yra absoliuti žodžiui“ (3: 140), – rašoma dienoraštyje. Ne kartą aktualizavus idėją, kad poezijai būtinas viską pasakantis žodis, o ne vien tik žodžio pareigas atliekanti fonema, tinkamo, autentiško žodžio pasirinkimas dienoraščiuose traktuojamas kaip išskirtinė vertybė, pakylėjanti poeziją į aukštesnį lygmenį. Kalbėdamas apie tokio žodžio paieškas, A. Nyka-Niliūnas eilėraščių vertina pagal porą kriterijų: pirma – kiek poeto (at)randamas žodis yra tapatus visumai arba daiktui, kuris tuo žodžiu pavadinamas, antra – kiek žodis yra autentiškas, originalus ir nepakartojamas. Pavyzdžiui, dienoraščių antrajame tome yra įrašas, kuriame autorius gana kritiškai atsiliepia apie neįvardyto autoriaus poeziją: „Viskas būtų gerai (geresnis negu vidutinis eiliavimas), jeigu ne tie neišauginti, netapę kūnu, bet išmokti ir visiems priklausantys žodžiai. Aklai laikydamasis uniforminio dienos poezijos žargono, autorius tobulai paslepia savo veidą ir išnyksta beveidėje „taip kaip dabar rašoma“ adeptų minioje“ (3: 350). Vadinasi, ir šiuo atveju eiliavimas, poezijos amato išmanymas A. Nykai-Niliūnui nėra svarbus eilėraščio vertės rodiklis (arba bent jau kur kas mažiau svarbus nei tinkamai pasirinktas žodis).

Analizuojant dienoraščius taip pat pastebima, kad A. Nyka-Niliūnas palankiai vertina ne vien tuos poetus, kurie sugeba žodį padaryti savo intelektualine nuosavybe, bet ir tuos, kurie yra pajėgūs rašyti taip, kad eilėraštyje būtų jaučiama aiški žodžio, vaizdo ir idėjos skirtis. Pažymėtina, kad, A. Nykai-Niliūnui kalbant apie poeziją, šie trys komponentai yra labai svarbūs ir vieni kitais jokių būdu negali būti reiškiama. Tačiau, kaip pastebima dienoraštyje, siekiant juos vieną nuo kito atskirti, dažnam poetui tenka tikrai sunki ir kartais net visai neįveikiama užduotis. Sunki todėl, kad norint įvesti aiškią skirtį tarp žodžio, vaizdo ir idėjos, „reikia bent

vieno žodžio, *bent* vieno vaizdo, *bent* vienos idėjos, savo forma nepriklausančių literatūrinio palikimo lobynui“ (2: 607). Žinoma, čia ir vėl akcentuojama autentiškumo svarba. Tik autentiškumo sąvoka yra labai plati, todėl poetui, norinčiam, kad jo kūryba būtų autentiška, pirmiausia reikia surasti originalų būdą, kaip ją tokią padaryti. Tai, pasak A. Nykos-Niliūno, ir yra bene sunkiausia užduotis.

Anot V. Daujotytės, „poetinės kalbos ir literatūrinės, norminės, kalbos santykiai nėra ir negali būti idealūs. Prieštaravimai dažnai neišvengiami. Ypač tais momentais, kai poezijoje aktualizuojami kalbiniai komponentai, vienaip ar kitaip eksperimentuojama“ (1: 202–203). Analizuojant dienoraščius pastebima, kad greta poezijos autentiškumo A. Nyka-Niliūnas ne kartą akcentuoja ir autentišką maištingumą, kurio taip trūksta lietuvių poezijai, tačiau kuris gali būti ir vienas iš būdų, sąlygojančių originalios, autentiškos poezijos ištakas. Kūrybai, kurioje nenorima, tegu tik simboliškai, imtis senojo pasaulio griovėjo vaidmens, o pasikliaujama kitų sukurtomis tradicijomis ir ant tokio pamato kuriama „sava“ poezija, A. Nyka-Niliūnas neskiria daug dėmesio ir teigia, kad ji neturi išliekamosios vertės. Tačiau, kaip rodo daugelis dienoraščiuose pateikiamų poezijos vertinimų, A. Nyka-Niliūnas mato gana aiškią išeitį: poezijoje nereikėtų bijoti pažeisti nusistovėjusių kalbos, kirčiavimo normų, nereikėtų vengti žodžių, kurie kasdienėje kalboje būtų suprantami kaip vienokių ar kitokių normų pažeidimai. Juk poezija, kaip ne kartą pažymima, yra ne šio pasaulio, ji egzistuoja savo pasaulyje, todėl ir jos poetinės raiškos būdai privalo būti ypatingi.

Pastebėtina, kad jau pirmajame savo dienoraščių tome A. Nyka-Niliūnas teigia, esą „[n]uosavą būties koncepciją turinčiam poezija tėra kalbos tobulumo laipsnis, sugebėjimas būti pavadinti vardu, t. y. paversti žodžiais, nes tarp daikto ir vardo iš esmės nėra jokio skirtumo“ (2: 239). Priemonės ir būdai, kuriais poetas gali pasiekti minėtą poetinės kalbos tobulumo laipsnį, yra gana įvairūs, tačiau svarbiausias, pasak A. Nykos-Niliūno, yra gebėjimas atsispirti pagundai rašyti taip, kaip rašo visi. Poetinę kalbą tyrinėjusio ir ją su kasdienės kalbos normomis lyginusio Bronio Savukyno nuomone, „poetinio teksto semantinės struktūros yra kalbos normos pažeidimas: normaliam tekste jos neįmanomos, bet be jų neįmanoma yra poezija“ (7: 156). Tad eilėraštyje pasitaikantys autentiški kalbos, jos gramatinių normų laužymai A. Nykos-Niliūno dienoraščiuose neretai išskiriami kaip priemonės, pakylėjančios poeziją į aukštesnį lygį. Kitaip tariant, sugebėjimas subtiliai nusižengti kalbos normoms poetui gali padėti sukurti reikiamą nuosavą būties koncepciją. Pavyzdžiui, pirmajame dienoraščių tome randamas įrašas, kuriame A. Nyka-Niliūnas, skaitydamas senesniąją lietuvių poeziją, pastebi, kad „galima rašyti ir nelogiškai, net ir nelabai gramatiškai, ir kad taisyklingas rašymas ne visada pakelia poezijos lygį“ (2: 538). Taigi netaisyklingas rašymas, jo manymu, jokiu būdu nėra prastos poezijos požymis. Greičiau net priešingai – tai dažnai gali būti autentiškos, drąsios ir gebančios maištauti poezijos pavyzdys. Normų, taisyklių nepaisymas A. Nykai-Niliūnui labai imponuoja. Poezijoje ieškodamas tikro, autentiško ir poeto intelektualine nuosavybe tampančio žodžio, dienoraščių autorius pasisako už kūrybos laisvę ir

teigia, kad „[s]imetrija poezijoje yra visų nesklaidumų motina, – dorybė, kuri žudo ne tik silpnuosius, bet ir stipriuosius: tobulybės iliuzija ir pagunda, kurios nemažai pakenkė Radauskui“ (3: 455).

Aktualizuodamas formaliuosius eilėraščio vertinimo kriterijus, A. Nyka-Niliūnas pastebi, kad poezijoje dažnai laužomos ir kirčiavimo normos, o tai vienai ar kitaip neišvengiamai formuoja poezijos vertę. Šią eilėraščių rašymo ypatybę aktualizuoja ir B. Savukynas, teigiantis, kad „bene dažniausias funkciškai nemotyvuotas bendrinės kalbos normos pažeidimas mūsų poezijoje yra netaisyklingas kirčiavimas“ (7: 157). Dienoraščių įrašai rodo, kad A. Nyka-Niliūnas žodžius, kirčiuotus ne pagal galiojančias kirčiavimo normas, eilėraštyje vertina palankiai. Pavyzdžiui, aptardamas V. Mykoloičio-Putino „Kelių ir kryžkelių“ įžangoje siūlomus įteisinti kai kuriuos netaisyklingo kirčiavimo atvejus, A. Nyka-Niliūnas sako: „Aš nesiūlyčiau „legalizuoti“, bet nelaikyčiau ir labai didelėmis nuodėmėmis, ypač „tradiciniais“ atvejais, paremtais daugumos *skaitytojų* kirčiavimo praktika“ (3: 442). Galiausiai viską pasakantis jo teiginys: „Taisyklingai sukirčiavus, dingsta (bent man) ne tik ritmas, bet ir poezija“ (3: 442). Vadinasi, poezijoje žodžio kirtis, A. Nykos-Niliūno teigimu, neturi būti varžomas kokių nors taisyklių, dėsnių. Prireikus poetas neturėtų bijoti rašyti ir kalbėti *kitaip*, nes toks poetinės raiškos būdas gerokai kilsteli poezijos lygį, o patį poetą išskiria iš vienodai rašančiųjų minios. Ir, svarbiausia, tiek poetui, tiek jo kūrybai garantuojamas autentiškumas.

Taigi išanalizavus A. Nykos-Niliūno dienoraščiuose nurodytus poetinio teksto vertės kriterijus, pastebima, kad svarbiausias reikalavimas *tikrai* poezijai, be abejo, yra jos autentiškumas, kuris gali būti pasiekiamas įvairiais būdais: ieškant žodžio, galinčio tapti intelektualine rašančiojo nuosavybe, laužant kalbos, gramatikos, kirčiavimo normas, eilėraštyje atsisakant simetrijos. Kitaip tariant, poezija, A. Nykos-Niliūno teigimu, privalo „elgtis“ nedorai, ji turi įgyti autentiško maištingumo. Tiek mokytojams, tiek mokiniams itin kritiškai reikėtų vertinti ir tobulą (taisyklingą) poeziją, kuri ne tik prieš nieką nemaištauja, nieko naujo nesukuria, bet ir yra „negyva“, neoriginali. Vadinasi, tokia ji nėra pajėgi įsiamžinti laike, o toks įsiamžinimas, anot A. Nykos-Niliūno, *tikrai* poezijai yra būtinas.

Literatūra

1. Daujotytė V. *Kas tu esi, eilėraštis?* Vilnius: Vaga, 1980.
2. Nyka-Niliūnas A. *Dienoraščio fragmentai 1938–1976*. T. 1. Vilnius: Baltos lankos, 2002.
3. Nyka-Niliūnas A. *Dienoraščio fragmentai 1976–2000*. T. 2. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
4. Nyka-Niliūnas A. *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir Papildymai 1940–2000*. T. 3. Vilnius: Baltos lankos, 2009.
5. Paplauskienė V. *Alfonso Nykos-Niliūno bendradarbiavimas literatūrinėje spaudoje Vokietijoje. – Alfonsas Nyka-Niliūnas: poetas ir jo pasaulis. Kūrybos tyrinėjimai ir archyvinė medžiaga*. Sudarė M. Žvirgždas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, 141–156.
6. Satkauskytė D. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
7. Savukynas B. *Poetinė kalba ir kalbos norma*. – *Pergalė*, Nr. 4, 1977, 151–157.
8. Žukas S. *Literatūros kritika: atranka ir vertinimai*. – A. Nyka-Niliūnas. *Temos ir variacijos: literatūra, kritika, polemika*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, ix–xvii.